

1663 - 1692
ELS ANYS DE JOVENTUT DE
L'ESCULTOR VIGATÀ PAU COSTA

CARLES DORICO I ALUJAS

Els trets biogràfics fonamentals d'alguns dels artistes catalans contemporanis de Pau Costa foren divulgats, ja a l'inici del segle XIX, per Juan Agustín Ceán Bermúdez en el seu *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España* (Madrid, 1800). Pel que fa als escultors, el coneixement que durant molts anys hem tingut de figures com Pere Costa —fill de Pau Costa—, Llätzer Tramulles, Andreu Sala o Miquel Perelló s'ha recolzat en allò que d'ells diu l'esmentat *Diccionario*. La personalitat de Pau Costa i la seva abundant obra, en canvi, passaren desapercebudes a Ceán Bermúdez, i el nom de l'avui famós escultor restà ignorat fins ben avançada la segona meitat del segle passat.

Sembla que fou Pau Parassols qui l'any 1876 mencionà per primera vegada Pau Costa en atribuir-li l'autoria del retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló¹. Ja entrat el segle actual, Josep Gudiol i Cunill, a *Nocions de arqueologia sagrada catalana*², atorgà a Pau Costa un lloc destacat entre els artistes de la seva època i, poc després, diferents historiadors d'Osona, del Berguedà i d'altres indrets de Catalunya contribuïren amb les seves recerques al fet que l'escultor sortís progressivament de l'anonimat. Les notícies sobre Pau Costa, però, degueren tenir una difusió molt limitada, fins al punt que Ángeles Masiá de Ros, en un estudi publicat l'any 1941³, s'aventurà a presentar l'escultor vigatà com un «artista totalmente ignorado hasta la fecha».

En els darrers cinquanta anys, gràcies a l'aparició d'un bon nombre d'estudis monogràfics i a l'atenció que diferents obres de síntesi han posat en l'actuació de Pau Costa, l'escultor s'ha convertit en un dels artistes catalans més coneguts dels segles XVII i XVIII, la qual cosa ha estat afavorida per la conservació d'alguna de

---

1. Pablo PARASSOLS Y PI, *San Felio de Torelló, la Virgen de Rocaprebera y San Fortián, Reseña histórica*, Barcelona, 1876, ps. 84 i 85.

2. Joseph GUDIOL Y CUNILL, *Nocions de arqueologia sagrada catalana*, Vic, 1902, ps. 584 i 585.

3. Ángeles MASIA DE ROS, «Contribución al estudio del barroco: Pablo y Pedro Costa en la catedral de Gerona», *Archivo Español de Arte*, núm. 48, Madrid, 1941, ps. 542 a 547.

les seves obres més importants, com el retaule major de l'església parroquial d'Arenys de Mar i el de l'església parroquial de Cadaqués. En les següents pàgines aportarem algunes dades inèdites sobre els anys de joventut de l'escultor, escassament descrits en els estudis publicats fins ara, i documentarem diversos treballs realitzats en aquests anys, entre els quals destaca el retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, la més antiga de les obres conservades de Pau Costa i fins avui considerada d'autor desconegut.

Naixement i entorn familiar de Pau Costa

Pau Costa nasqué a Vic a mitjan mes de juny de 1663 i fou batejat en aquesta ciutat el dia 19 del mateix mes⁴. Era fill del pagès vigatà Josep Costa, originari del mas Costa de Taradell⁵, i de la seva esposa Arcàngela, de cognom i procedència actualment desconeguts. Fou apadrinat per Pau Solà, també pagès de Vic, i per l'esposa de Jaume Costa, germà de Josep Costa i aleshores propietari del mas Costa.

Josep Costa era el mitjà dels tres fills barons que l'anterior propietari del mas Costa de Taradell —Gaspar Costa— tenia quan dictà testament l'any 1640⁶. El major era l'esmentat Jaume Costa i el més jove, Esteve Costa; en el moment de testar, Gaspar Costa també tenia dues filles: Maria i Paula. Malgrat que Josep Costa deixà Taradell per instal·lar-se a Vic, tot fa pensar que mantingué bona relació amb la branca de la família Costa propietària del mas, cosa que també sembla que féu Pau Costa⁷.

Ultra Pau Costa, Josep Costa i Arcàngela tingueren una filla de nom Maria, la qual, com veurem més endavant, compartí amb Pau Costa una part dels escassos béns de la família quan els seus progenitors faltaren⁸.

4. Els llibres de baptismes de la parròquia de la Catedral de Vic foren destruïts pel foc l'any 1936, però, abans que desapareguessin, el doctor Eduard Junyent havia pres nota d'algunes partides, entre elles la del baptisme de Pau Costa (els papers del doctor Junyent són actualment a l'Arxiu Episcopal de Vic, des d'ara citat com AEV). Curiosament, el propi doctor Junyent, en el seu article «L'escultor vigatà Pau Costa» (*Vich*, Vic, 1972), ignorà la informació que ell mateix havia copiat i donà com a dubtosa la data de naixement de Pau Costa: «No consta l'any de la seva naixença, que cal portar vers el 1663».

5. El mas Costa de Taradell es trobava a l'extrem sud-est de l'antiga parròquia de Taradell, a la vessant de ponent del serrat de Mont-rodon. L'antic edifici va ser aterrat fa uns anys i en el seu lloc es construí una granja moderna. Cal distingir el mas Costa de Taradell del mas Costa de Seva, situat molt a prop del primer i actualment conservat. Els dos masos Costa estaven enclavats en territori de l'actual municipi de Seva, bé que un era de la parròquia de Taradell i l'altra de la de Seva; ara, tant la granja que ocupa el lloc del mas Costa de Taradell com el mas Costa de Seva pertanyen a la parròquia de Sant Miquel dels Sants de Balenyà (informació facilitada per Antoni Pladevall).

6. Arxiu Parroquial de Sant Genís de Taradell, Manual d'escriptures dels reverends Anton Amfruns i Francesc Tió, 1623-1643, ff. 442 i 443: 20 febrer 1640.

7. Quan l'any 1693 nasqué el primer fill de Pau Costa —Pere Costa—, fou apadrinat pel sogre de l'escultor i per l'esposa de Vicenç Costa, en aquell temps propietari del mas Costa de Taradell (informació copiada pel doctor Eduard Junyent dels llibres de baptismes de la parròquia de la Catedral de Vic; vegeu la nota 4). Vicenç Costa era fill de Jaume Costa, l'esposa del qual havia apadrinat Pau Costa trenta anys endarrerere [AEV, Arxiu notarial (Taradell), Manual d'escriptures dels reverends Agustí Vinader i Francesc Bofill (reg. 160), ff. 9 a 11v^o: 29 juliol 1687 (testament de Jaume Costa) i not. Jaume Molist, Testaments, inventaris i encants, 1712-1718 (reg. 519), ff. 11 a 12: 29 maig 1719 (testament de Vicenç Costa)].

8. Vegeu la nota 18.

La mort de Josep Costa i de la seva esposa Arcàngela esdevingué a mitjan any 1676, probablement abans que cap dels dos arribés als quaranta anys d'edat. Encara que no consta la causa de la prematura desaparició dels cònjuges, podria pensar-se que ambdós foren víctimes d'una mateixa malaltia, atès que moriren amb un interval de menys d'una setmana: Arcàngela rebé sepultura el dijous 18 de juny de l'esmentat any 1676 i Josep Costa, el dimecres següent⁹. En aquestes dates, Pau Costa tot just acabava de complir tretze anys i, per afrontar la dramàtica situació que li tocà viure, sembla que solament comptà amb l'ajut dels religiosos carmelitans descalços del convent de Sant Josep de Vic, que ja des d'anys enrere li dispensaven la seva protecció¹⁰.

Pau Costa al convent dels carmelitans descalços

Els primers mesos de 1673, quan només tenia nou anys i els seus pares encara vivien, Pau Costa començà a fer d'escolà al convent de Sant Josep, on acudí regularment per servir els religiosos durant els tres anys següents¹¹. Gràcies al seu caràcter afable i a la seva bona disposició per al treball, el noi es guanyà des de bon principi l'afecte dels carmelitans, els quals, desitjosos d'ajudar-lo, decidiren fer-se càrrec de la seva educació i li ensenyaren de llegir i escriure, i les quatre regles fonamentals de l'aritmètica. Els nombrosos documents autògrafs de Pau Costa que han arribat fins als nostres dies, escrits amb lletra de traç segur i redacció senzilla però coherent, mostren que els pares carmelitans li donaren una educació molt superior a la que en aquella època era habitual entre els nois de la seva condició social.

Quan arribà el temps en què Pau Costa havia de començar l'aprenentatge d'un ofici, probablement ni Joan Costa ni la seva esposa estaven ja en condicions d'ocupar-se del futur del seu fill i sembla que tampoc cap altre familiar assumí aquesta responsabilitat. Aleshores, els religiosos carmelitans, moguts per l'estat de desemparança en què es trobava el noi, especialment després que morissin els seus pares, resolgueren buscar-li un mestre que li ensenyés un ofici. En aquells dies es donava la circumstància que els carmelitans descalços estaven a punt d'iniciar el cobriment de l'edifici del nou convent que feia més de vint anys que havien començat a bastir al carrer de Manlleu. Per encarregar-se de la construcció

9. AEV, Arxiu del capbreu de la seu de Vic, Llibre de sepultures, 1675-1677 (reg. 355): 18 juny 1676 (extremunció, sepultura, novenal i cap d'any), i 24 i 25 juny 1676 (extremunció i sepultura, 24; novenal i cap d'any, 25).

10. AEV, Arxiu del convent dels carmelitans descalços de Vic (Sant Josep), Llibre de l'obra, 1675-1679, ff. 88 a 104. Aquest llibre conté una detallada descripció de les obres de construcció del convent de Sant Josep de Vic en el període 1671-1679, de la qual procedeixen diverses de les notícies que es donen en els següents paràgrafs. També conté informació sobre els mestres, fadrins i aprenents que intervingueren en les esmentades obres; pel que fa a les notícies sobre la infància i joventut de Pau Costa, que treballà d'aprenent de fuster en el convent, vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 1.

11. Els tres anys que Pau Costa féu d'escolà, el prior del convent de Sant Josep era fra Francesc de l'Assumpció (vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 1). Aquest religiós, que anteriorment ja havia estat prior en tres ocasions, inicià el trienni al que ara ens referim el maig de 1673 i l'acabà el mateix mes de 1676 [AEV, Arxiu del convent dels carmelitans descalços de Vic (Sant Josep), *Tabula religiosorum*, 1643-1749, f. 361].

de les encavallades i altres peces de fusta de la teulada, el mes de setembre de 1676 es desplaçà a Vic des de Nostra Senyora de Gràcia el germà llec fra Josep dels Àngels, per l'ús del qual els carmelitans instal·laren un taller de fusteria en el mateix convent. En aquest taller, sens dubte per iniciativa dels religiosos, Pau Costa ingressà com a aprenent de fuster l'esmentat any 1676 i treballà a les ordres de fra Josep dels Àngels fins al 1678.

La feina de paleta necessària per al cobriment del nou convent estigué a càrrec de Pere Cases, que poc abans ja havia participat en la construcció dels murs i d'altres parts de l'edifici¹². L'any 1676, Pere Cases encara no havia complert trenta anys, però ja començava a despuntar com un dels mestres de cases més actius de Catalunya. Fou probablement mentre ell i Pau Costa treballaven en el convent de Sant Josep quan es conegueren i iniciaren una relació que en el futur havia d'incidir decisivament en la vida de Pau Costa, no solament en l'àmbit laboral, sinó també en el personal, ja que, anys a venir, l'escultor es casaria amb Teresa Cases, filla del mencionat mestre de cases.

L'aprenentatge de Pau Costa al taller de l'escultor manresà Pau Sunyer

Durant els dos anys que Pau Costa estigué en el taller de fra Josep dels Àngels, sembla que els carmelitans descalços continuaren ocupant-se de l'educació de l'aleshores aprenent de fuster i, a la vista de les qualitats que el noi manifestava, es replantejaren el seu esdevenidor professional. L'any 1678, el prior del convent¹³, que havia observat que Pau Costa tenia una gran facilitat per al dibuix, considerà que seria més profitós per al seu jove protegit dedicar-se a l'escultura que a la fusteria i, com a mostra d'agraïment per la seva bona conducta mentre havia estat al servei dels religiosos, el col·locà en el taller de l'escultor manresà Pau Sunyer, aleshores un dels que tenien més prestigi a Catalunya.

Pau Costa començà el seu segon aprenentatge el mes de maig de l'esmentat any 1678 i assumí l'obligació de romandre en el taller del mestre manresà un període de sis anys. Ignorem si efectivament passà tot aquest temps al costat de Pau Sunyer i tampoc tenim notícies dels anys que hagué de treballar de fadrí per tal d'aconseguir el grau de mestre escultor. En l'estat actual de les investigacions, solament és possible documentar la presència de Pau Costa en el taller de Pau Sunyer l'any 1682, quan aquest s'obligà, davant d'un notari de Barcelona, a construir el retaule de la capella de Sant Ramon Nonat del castell de Cardona. Aleshores, Pau Costa, que es trobava a Manresa i de segur residia a la casa del seu mestre, actuà com a testimoni de l'acceptació del càrrec de fiadora de l'esmentada obligació que l'esposa de Pau Sunyer hagué de signar¹⁴.

12. El llibre de l'obra del convent (vegeu la nota 10) facilita abundant informació sobre els treballs que Pere Cases realitzà de 1675 a 1679. Per conèixer alguna de les obres encarregades a aquest mestre de cases abans de 1675 es pot consultar José Mª MADURELL MARIMÓN, «El tracista fray José de la Concepción», *Analecta Sacra Tarraconensis*, vol. xxvii, Barcelona, 1954 [1955], ps. 59 a 99.

13. L'any 1678 era prior fra Joan de Sant Albert, que havia començat el seu trienni el maig de 1676 i l'acabà el juny de 1679 [AEV, Arxiu del convent dels carmelitans descalços de Vic (Sant Josep), *Tabula religiosorum*, 1643-1749, f. 362].

14. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (des d'ara citat com AHPB), not. Francesc Dagui, man. 1682, ff. 45v^o a 47v^o i dos folis més sense numerar: 15 i 27 febrer 1682. Documents transcrits per José M^a

Pau Costa coincidí a Manresa amb Joan Francesc Morató, escultor vigatà com ell que, almenys entre 1674 i 1678, treballà a les ordres de Pau Sunyer¹⁵. És possible que també coincidís amb Isidre Espinalt, escultor originari de Sant Joan d'Oló que, igual que els dos escultors vigatans, probablement es formà al costat de Pau Sunyer¹⁶. Aquestes relacions juvenils de Pau Costa sembla que tingueren continuïtat en el futur, atès que en els anys posteriors es poden documentar diferents vincles laborals entre els tres escultors, especialment entre Pau Costa i Joan Francesc Morató, cosa que, d'altra banda, és ben comprensible, ja que ambdós retornaren a Vic i establiren el seu taller en aquesta ciutat.

Des que Pau Costa actuà com a testimoni de la signatura de l'esposa de Pau Sunyer l'any 1682 fins que començà a treballar per compte propi a Vic l'any 1687 o 1688, no disposem de cap dada sobre l'activitat professional de l'escultor vigatà. Només sabem que l'any 1683 encara era absent de la seva ciutat natal, si bé consta que el mes d'abril s'hi traslladà per signar un document al qual farem referència tot seguit. En aquest document, el notari vigatà que l'estengué, després del nom de Pau Costa i de la seva professió —jove escultor—, consignà l'expressió *oriundus praesentis civitatis Vici*, que difícilment hauria emprat amb una persona domiciliada en l'esmentada ciutat.

El patrimoni de Pau Costa

Malgrat que la persistència de l'ajut que els pares carmelitans descalços dispensaren a Pau Costa podria fer pensar que el noi no disposava de cap mitjà de subsistència, la documentació que ha arribat fins als nostres dies posa de manifest que, tan ell com la seva germana Maria, posseïen una certa quantitat de diners que probablement havien heretat dels seus pares, i que Pau Costa també era propietari d'un terreny situat fora del recinte amurallat de Vic.

En el document notarial esmentat al final de l'apartat anterior consta que el 20 de març de 1678 els germans Pau i Maria Costa, o els qui aleshores fossin els seus tutors, ja que ells eren molt joves, esmerçaren 35 lliures en un censal que els vengué Jaume Verneda, propietari del mas Verneda, d'Osormort¹⁷. Jaume Verneda pagà regularment als germans Costa els 35 sous de pensió anyal a la qual estava obligat, fins que l'any 1683 redimí el censal mitjançant la devolució de les 35 lliures que havia rebut, de la qual quantitat Pau i Maria Costa signaren època el dia 12 d'abril¹⁸.

MADURELL MARIMÓN, «La capilla de San Ramón Nonat del castillo de Cardona y el retablo mayor del santuario de Portell», *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. XXXVIII, Barcelona, 1965, ps. 281 a 307.

15. Joan BOSCH I BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, [Manresa, 1990], p. 82, i Josep GALOBBART I SOLER, «Una obra perduda de Joan Francesc Morató: el retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Moià», *AUSA*, núm. 130, vol. XV, Vic, 1993, ps. 177 a 184.

16. Carles DORICO I ALUJAS, «Noves dades sobre l'escultor Isidre Espinalt», *Recull Miquel Melendres i Ruó (1905-1974)*, Tarragona, 1995, ps. 97 a 114.

17. El document de creació del censal és il·localitzable. La data en què aquesta tingué lloc consta en el document de redempció (vegeu la nota 18).

18. AEV, Cúria Fumada, not. Francesc Reixach, man. 1683 (reg. 2.931), f. 96. Document citat per Jaume MARQUÉS CASANOVAS, «Pedro Costa Casas, Antecedentes familiares y actividades profesionales»,

A la modesta quantitat de diners que constituïa el capital de Pau Costa cal afegir el terreny al qual abans hem fet referència. Estava emplaçat en el carrer de Gurb i, anys enrere, s'hi havia edificat una casa que posteriorment fou enderrocada per ordre reial. Com sigui que Pau Costa no tenia el títol de propietat d'aquest terreny, tot i que els seus antecessors el posseïen des de temps immemorial, l'any 1688 es dirigí al bisbe de Vic i li demanà que, en la seva condició de senyor alodial, li confirmés la propietat. El dia 29 de maig, en resposta a la sol·licitud formulada, el procurador del bisbe féu estendre un títol provisional de propietat en el qual reconeixia a l'escultor els drets que tenia sobre el terreny, al temps que li imposava l'obligació de reedificar la casa aterrada en el termini de dos anys¹⁹. El mateix dia, Pau Costa cedí el terreny en emfiteusi a un pare de Vic que, ultra assumir l'obligació de reconstruir la casa, es comprometé a satisfer a l'escultor 5 lliures de cens anyal, que en el futur podria redimir mitjançant el pagament de 100 lliures²⁰. Dos anys després, Pau Costa renuncià a la propietat del terreny i féu donació del cens o, arribat el cas, de la quantitat que es pagaria per redimir-lo als carmelitans calçats del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic perquè celebressin perpètuament dues misses mensuals per la seva ànima i la dels seus parents difunts²¹.

Pau Costa i la confraria de fusters de Vic

La confraria de Sant Josep, Sant Just i els Quatre Sants Màrtirs, de Vic, estava integrada principalment pels fusters de la ciutat, però també agrupava torners, boters i mestres d'altres oficis, entre els quals es trobaven els escultors. La desaparició de les actes dels consells de la confraria corresponents al període comprès entre l'agost de 1685 i el març de 1692 no permet conèixer amb exactitud en quina data Pau Costa s'establí a Vic i començà a treballar per compte propi. Tanmateix, sabem que això succeí, com a molt tard, a la fi de 1687 o a l'inici de 1688, quan l'escultor emprengué la construcció del retaule de Sant Libori, de l'església de Nostra Senyora de la Pietat.

El primer consell de la confraria de Sant Josep, Sant Just i els Quatre Sants Màrtirs que es pot documentar després de 1685 és el que se celebrà el dia 11 de març de 1692, en l'acta del qual quedà consignada l'assistència de Pau Costa²².

Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, vol. XI, Girona, 1956-1957, ps. 349 a 358. Aquest autor, que coneixia l'existència del document per mitjà del doctor Eduard Junyent i de mossèn Antoni Pladevall, interpretà erròniament que eren Pau i Maria Costa els qui redimien el censal, quan en realitat ho feia Jaume Verneda. El doctor Junyent, que poc després repetí la notícia a l'article esmentat a la nota 4, cometé el mateix error, ultra situar l'operació mig any després de quan havia tingut lloc.

19. AEV, Cúria Fumada, not. Josep Lluçà, man. 1687-1688 (reg. 2.969), ff. 344vº a 346.

20. AEV, Cúria Fumada, not. Josep Lluçà, man. 1687-1688 (reg. 2.969), ff. 346 a 347vº. Document citat per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca a Catalunya*, Lleida, 1988, p. 127. Aquesta autora situa el terreny a Gurb, malgrat transcriure unes línies del document en les quals es pot llegir que aquell cens està *in vico dicto de Gurbo, extra menia praesentis civitatis Vici*. D'altra banda, anomena «censal anual» el cens de 5 lliures que el pare de Pau Costa ha de pagar cada any a Pau Costa.

21. AEV, Cúria Fumada, not. Josep Lluçà, man. 1689-1691 (reg. 2.970), ff. 299vº a 301vº: 26 octubre 1690. Document citat per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, p. 127.

22. AEV, *Gremis i confraries, Fusters, 1656-1702*. Tota la informació relativa als consells de la confraria de Sant Josep, Sant Just i els Quatre Sants Màrtirs procedeix d'aquest fons documental.

Els restants mesos de 1692, la confraria convocà diverses reunions a les quals Pau Costa no acudí, llevat de la que tingué lloc el dia 29 d'agost. L'absentisme de Pau Costa continuà els primers mesos de l'any 1693, fins al punt que en el consell celebrat el dia 31 d'agost li fou imposada una multa per la seva repetida falta d'assistència. Dies després, l'escultor aconseguí que la penalització li fos perdonada i, tot seguit, acudí amb certa regularitat als consells, si bé, passat un temps, tornà a demostrar la manca d'interès pels afers de la confraria que havia caracteritzat els seus primers anys de vida professional.

La primera obra documentada de Pau Costa: el retaule de Sant Libori de l'església de la Pietat, de Vic

El primer treball documentat de Pau Costa com a mestre escultor és el retaule que, a les darreries del segle XVII, la confraria de Sant Libori començà a construir a l'església de Nostra Senyora de la Pietat de Vic. Pau Costa emprengué l'obra els últims mesos de 1687 o els primers de 1688 i el dia 15 de febrer de l'esmentat any 1688 rebé un pagament inicial de 5 lliures i 10 sous. A aquesta modesta quantitat en seguiren d'altres no gaire més elevades que, sumades totes a les 4 lliures i 10 sous que l'administrador de la confraria entregà a l'escultor el 15 d'agost del mateix any, feien un total de 34 lliures²³. Després d'aquesta última data, l'obra del retaule s'interrompé i no hi ha notícia de cap altre pagament destinat a la seva construcció fins dotze anys més tard.

Els primers mesos de 1700, quan Pau Costa ja havia realitzat nombroses obres a diferents indrets de Catalunya, la confraria de Sant Libori decidí prosseguir la construcció del seu retaule i consta que el dia 25 de juliol d'aquest any l'escultor rebé 68 lliures i 15 sous a compte de la feina que havia executat les setmanes anteriors²⁴. Malgrat que la quantitat esmerçada doblava la que s'havia gastat temps enrere, sembla que en la nova etapa d'activitat Pau Costa tampoc arribà a acabar l'obra, ja que en els comptes de la confraria no es troba consignant que s'hagués fet el pagament final.

Fos quin fos l'estat en què Pau Costa hagués deixat el retaule, l'existència d'aquest no fou gaire llarga. A mitjan segle XVIII, la confraria de Sant Libori comprà fusta per fer un nou retaule i, tot seguit, n'encarregà la construcció a l'escultor Josep Real, el qual cobrà 150 lliures pel seu treball el dia 26 de juliol de 1751²⁵.

Pau Costa i Joan Vila: basament, sagrari i grades del retaule major de l'església de la Mercè, de Vic

L'escassa quantia dels pagaments que Pau Costa rebé entre el febrer i l'agost de 1688 per la construcció del retaule de Sant Libori fa pensar que en aquell

23. AEV, Gremis i confraries, Llibre de la confraria de Sant Libori, f. 93. Pau Costa rebé les 34 lls. en quatre pagaments: 5 lls. i 10 ss. el 15 de febrer, 13 lls. el 26 de juny, 11 lls. el 5 de juliol i 4 lls. i 10 ss. el 15 d'agost.

24. AEV, Gremis i confraries, Llibre de la confraria de Sant Libori, f. 96.

25. AEV, Gremis i confraries, Llibre de la confraria de Sant Libori, f. 114.

temps l'escultor realitzava simultàniament altres feines que avui ignorem, com també ignorem a què es dedicà els mesos que seguiren a la suspensió de l'obra del retaule esmentat. En l'estat actual de les investigacions, no és possible documentar un nou treball de Pau Costa fins a mitjans de l'any 1690, quan, associat amb Joan Vila²⁶, emprengué la construcció del basament, el sagrari i les grades del retaule major de l'església del convent vigatà de Nostra Senyora de la Mercè.

En el contracte que formalitzaren ambdós escultors i el pare comanador del convent mercedari el 29 de juny de l'any 1690, es fixà el preu de l'obra en 302 lliures i 10 sous, a compte de la qual quantitat Pau Costa i Joan Vila reberen un pagament avançat de 82 lliures i 10 sous el mateix dia de la signatura del document²⁷. La feina havia de quedar enllestida i instal·lada en el presbiteri del temple, com a molt tard, per Pasqua de Resurrecció de l'any 1691, termini que els escultors compliren sobradament. Visurada i acceptada l'obra, el dia 27 d'abril Pau Costa i Joan Vila reberen les 220 lliures que els faltava cobrar, més un complement de 22 lliures per unes feines que els religiosos els havien fet fer i no estaven previstes en el contracte²⁸.

La construcció del basament, el sagrari i les grades del retaule major del temple mercedari de Vic és l'obra més important de les que sabem que Pau Costa executà en els seus primers anys d'activitat. És potser per aquest motiu que no volgué assumir tota la responsabilitat ell sol i buscà el recolzament de Joan Vila. Fos com fos, l'associació amb l'esmentat escultor anunciava una pràctica a la qual Pau Costa recorregué amb freqüència en els anys posteriors, fins i tot quan, ja entrat el segle XVIII, esdevingué un dels mestres amb més renom de Catalunya.

Acabada la construcció de la part baixa del retaule, els religiosos mercedaris ajornaren la continuació dels treballs quasi deu anys. Quan l'any 1700 decidiren finalitzar l'obra, l'escultor que aleshores elegirén fou Joan Francesc Morató, que el dia 24 de juny es comprometé a fer tota la feina que faltava per 700 lliures²⁹.

El retaule que Pau Costa i Joan Vila començaren a la fi del segle XVII i que Joan Francesc Morató prosseguí a l'inici del XVIII degué desaparèixer en el transcurs

26. Malgrat que tant Pau Costa com Joan Vila s'anomenen escultors de Vic, sembla que el segon era natural de Palautordera i que desenvolupà la major part de la seva activitat a Mataró, si més no des de 1694. L'esmentat any contractà en aquesta població la construcció del retaule de l'ermita de Sant Simó, que dos anys després ja havia enllestit. Per efectuar la visura d'aquest retaule, Joan Vila nomenà precisament Pau Costa perquè actués com a expert, mentre que els administradors de l'ermita nomenaren l'escultor barceloní Llätzer Tramulles; el dia 15 de maig de l'any 1700 ambdós experts signaren un dictamen que, a grans trets, fou favorable a Joan Vila (Josep COLOMER I BUSQUETS, «L'ermita de Sant Simó, de Mataró, Recull de dades històriques», *x Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1994, ps. 127 a 136). Sembla que la visura tingué lloc en el transcurs del conflicte que enfrontà Joan Vila amb els administradors de l'ermita per raó de la suma que a l'inici del segle XVIII aquests encara devien a l'escultor, tot i que ja havien encarregat al daurador mataroní Francesc Manent la dauradura del retaule.

27. AEV, Arxiu notarial, not. Llorenç Ferrer, man. 1690-1692 (reg. 546), ff. 56v^o i 57. Document transcrit per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, ps. 540 i 541.

28. AEV, Arxiu notarial, not. Llorenç Ferrer, man. 1690-1692 (reg. 546), ff. 154 i 154v^o. Document transcrit per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, ps. 541 i 542.

29. AEV, Arxiu notarial, not. Josep Xambó, man. 1699-1700 (ref. 1.780), sense foliar: 24 juny 1700. Document transcrit per Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca...*, ps. 542 a 545.

d'aquest mateix segle o en els primers anys del següent. Les fotografies que mostren el retaule que arribà fins al segle actual i que fou destruït l'any 1936 permeten veure que es tractava d'una obra inspirada per un sever classicisme totalment allunyat de l'estil propi dels escultors esmentats³⁰.

La primera obra conservada de Pau Costa: el retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada

L'any 1690, uns mesos després d'haver signat el contracte per a la construcció de la part baixa del retaule major de l'església de Nostra Senyora de la Mercè, Pau Costa deixà acabat el retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, que tal vegada li havia estat encarregat abans que el retaule de l'església mercedària. El retaule santjulianenc és la producció més antiga del taller de Pau Costa que ha arribat fins als nostres dies i, si bé ha perdut totes les imatges de les fornícules, conserva pràcticament intacta l'estructura arquitectònica i la majoria d'elements decoratius, com també tres relleus amb escenes de la vida de Sant Isidre que amb tota probabilitat foren tallats per la mà del mestre.

La construcció del retaule de Sant Isidre s'inscriu en el context de les obres de renovació de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada que s'iniciaren a la fi del segle XVI i que, ja ben entrat el segle XVII, es materialitzaren, entre altres coses, amb l'edificació de l'actual façana l'any 1661 i del mur on avui es recolza el retaule l'any 1682³¹. Acabada l'ampliació de l'edifici, s'inicià la decoració del seu interior i una de les primeres obres que s'emprenghen sembla que fou la construcció del retaule de Sant Isidre. Després d'uns mesos de treball durant els quals Pau Costa rebé periòdicament la seva retribució d'acord amb uns terminis i unes condicions que ignorem, el dia 28 d'octubre de 1690 l'escultor signà un document en el qual reconeixia que el pagès sanjulianenc Francesc Puigsech li havia fet diversos pagaments per un import total de 150 lliures, quantitat a la qual ascendia el preu del retaule³².

Acabada l'obra d'escultura, tot seguit es portaren a terme els treballs de daurada que havien de donar al retaule el seu aspecte definitiu. És ben segur que l'any 1692 ja estaven enllestits, atès que en aquest any, quan Agustí Basil i el seu fill Francesc es comprometeren a daurar i pintar el retaule del Sant Crist de la mateixa església, se'ls demanà que prenguessin com a model el retaule de Sant Isidre³³.

30. Una descripció d'aquest retaule es troba a Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. II, Barcelona, 1906, p. 135. Una fotografia del mateix retaule presa l'any 1902 es pot veure a Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, vol. I, Barcelona, 1915, entre les ps. 1.034 i 1.035.

31. La façana de l'església té gravada la xifra 1661. A la part exterior del mur de la dreta, una làpida porta aquesta inscripció «Jesús, Maria, Fench feta esta obra essent rector lo reverent Onofre Devesa i obrés Josep Mataró, pajés, y Josep Puigsech, farrer, i altres elegits. Pagat de promeses voluntàries. Any 1682.»

32. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 2.

33. AEV, Arxius parroquials, Sant Julià de Vilatorrada, Manual 1690-1725 (ref. R-56), ff. 30 i 31: 1 maig 1692. El retaule del Sant Crist, igual que el de Sant Isidre, s'ha conservat fins als nostres dies, bé que sensiblement mutilat. Està instal·lat a la capella que s'obre a l'esquerra de l'església i fa les funcions d'al-

Descripció del retaule

Tal com actualment està instal·lat a l'últim tram del mur del costat dret de l'església, el retaule de Sant Isidre acusa l'absència de la mesa de l'altar, substituïda en època recent per un plafó llis i alineat amb la primera de les dues grades que originàriament descansaven sobre d'aquella. A continuació de les esmentades grades, el retaule, en sentit horitzontal, presenta la predel·la, un únic cos presidit per la imatge del sant titular i l'àtic. Verticalment, està dividit en tres carrers, dels quals el central, més ample que els laterals, es recolza en el mur de l'església, mentre que els altres dos es projecten lleugerament cap endavant i tendeixen a definir un espai poligonal quasi imperceptible.

A la predel·la, s'hi poden veure tres relleus amb escenes de la vida de Sant Isidre que comentarem en el següent apartat i, emmarcant aquests relleus, quatre àngels músics adossats als pedestals de les quatre columnes salomòniques que delimiten els carrers del cos del retaule. Els instruments que toquen els àngels són, d'esquerra a dreta, un violí, una guitarra, novament una guitarra i una corneta³⁴.

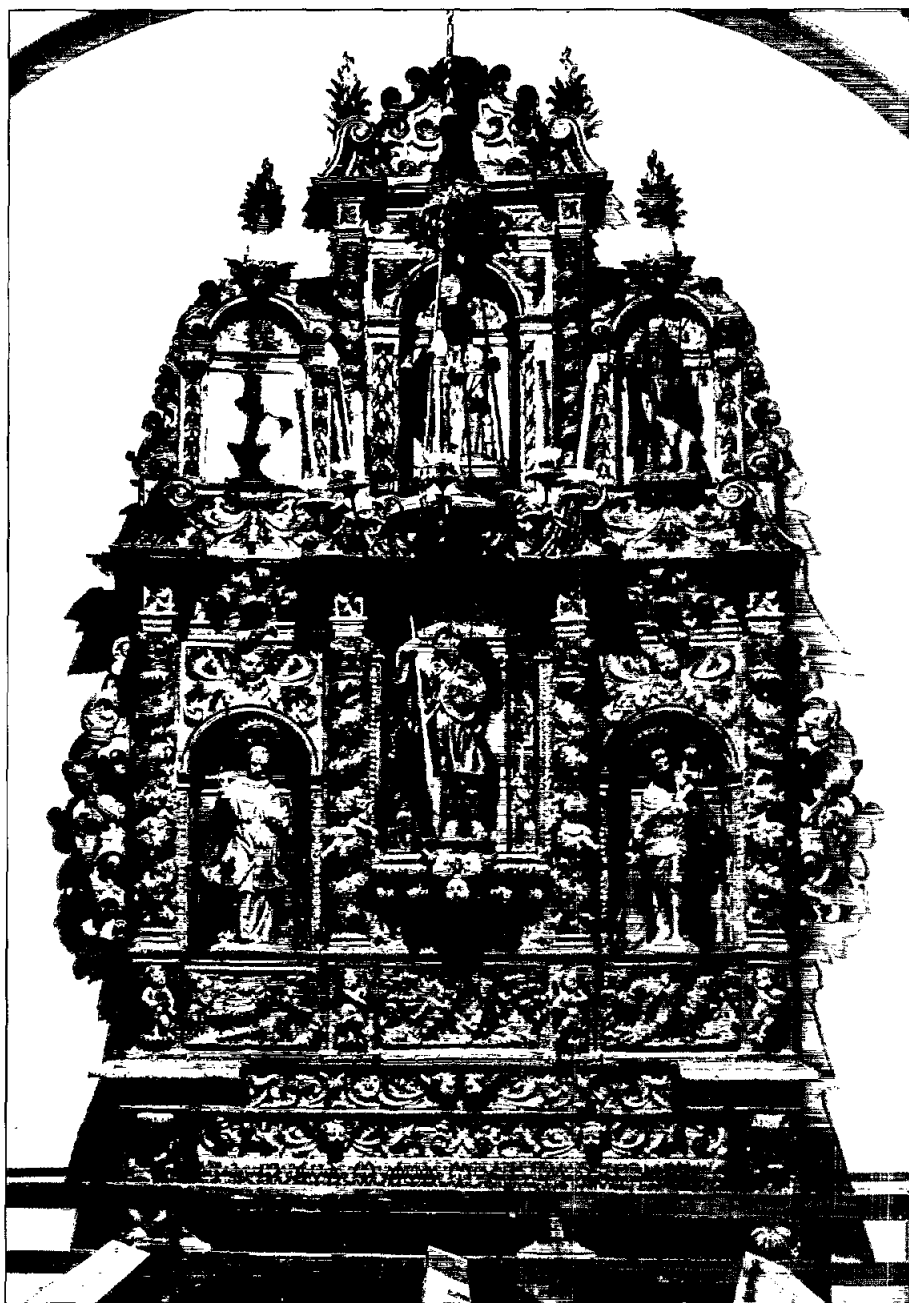
En el cos del retaule, a cada un dels carrers laterals s'obre una fornícula que allotja una imatge que no correspon a l'època de la construcció del conjunt. Aquestes fornícules tenen la base situada directament sobre la predel·la i no arriben fins a l'entaulament que descansa sobre les columnes salomòniques, sinó que deixen un espai que està decorat amb un cap d'angelet i amb fullatge estilitzat. En el carrer central, en canvi, la fornícula principal destinada a Sant Isidre s'alça sobre una gran mènsula adornada amb tres caps d'angelet i ultrapassa la línia de l'entaulament fins a endinsar-se a l'àtic, com també s'hi endinsen els frontons partits i enrotllats que rematen l'entaulament dels dos carrers laterals. El costat exterior d'aquests carrers està recorregut verticalment per una decoració calada de perfil irregular constituïda per elements vegetals i un gran ocell.

L'àtic, igual que el cos sobre el qual descansa, té tres fornícules, dues d'elles amb imatges modernes i la tercera, buida. Aquí, la fornícula central concentra la major part de la decoració: s'alça sobre una mènsula adornada amb un cap d'angelet, té altres dos caps d'angelet als carcanyols i és l'única emmarcada per columnes salomòniques que, com en els carrers laterals del cos inferior, suporten

---

tar del Santíssim. Com a la majoria de retaules posats sota l'advocació del Sant Crist, tots els elements que el componen estan articulats entorn d'una gran fornícula única, que en el cas del retaule de Sant Julià de Vilatorrada allotjava les imatges de Crist crucificat, de la Verge Maria i de Sant Joan. Actualment aquestes imatges han desaparegut i el seu lloc està ocupat per un sagrari de construcció moderna. Acabat abans de 1692, el retaule del Sant Crist presenta alguns aspectes que fan pensar que potser fou construït per Pau Costa, la qual cosa seria cronològicament possible. Entre els aspectes que donarien versemblança a l'atribució es poden esmentar els detalls decoratius de les columnes salomòniques que flanquegen la fornícula, molt semblants als que es troben a les columnes del retaule de Sant Isidre. Altres aspectes, en canvi, indueixen a adoptar una actitud prudent i esperar que en el futur apareguin nous documents que aportin dades objectives sobre l'autoria.

34. De fet, tots els instruments són híbrids de models renaixentistes, excepte la corneta, representada amb l'aspecte característic d'aquest instrument de vent aparegut el segle XVI. El violí presenta trets de viola de braç; la primera guitarra, a l'esquerra, presenta trets de cítola i de viola de mà, i la segona, a la dreta, presenta trets també de viola de mà (informació facilitada per Ramón Andrés).

Retaula de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada.
(Fotografia de l'autor)

Àngels músics de la predel·la del retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada.
(Fotografia de l'autor)

Detall del carrer esquerre del retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça.

(Fotografia de l'autor)

Ménsula de la fornícula principal del retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça.

(Fotografia de l'autor)

Detall de la columna esquerra de la fornícula del carrer esquerre del cos principal del retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça.

(Fotografia de l'autor)

un entaulament rematat per un frontó partit i enrotllat. En el centre de l'espai que s'obre entre les dues volutes que forma el frontó en enrotllar-se, s'alçava una imatge que actualment ha desaparegut.

Els elements que componen el retaule, malgrat tractar-se d'una obra de modestes proporcions i de concepció senzilla, estan treballats amb cura i, alguns, fins i tot amb preciosisme, com és el cas de les quatre columnes salomòniques del cos central, adornades amb angelets, ocells, raïms i pàmpols.

Les escenes de la vida de Sant Isidre

La vida del pagès madrileny Isidre és coneguda gràcies a un text escrit en llatí per un religiós franciscà anomenat Juan Diácono a la fi del segle XIII. En les següents centúries, cap nova aportació vingué a enriquir la literatura sobre el sant pagès i no fou fins al segle XVI quan alguns escriptors tornaren a ocupar-se d'ell com a conseqüència d'un creixent interès pel personatge que culminà amb la seva canonització l'any 1622. Entre els autors que escriviren la biografia del sant en castellà destaquen Lope de Vega³⁵ i, especialment, l'historiador dominic Jaime Bleda³⁶. A Catalunya, la instauració de Sant Isidre com a patró dels pagesos en lloc del que en la majoria de contrades n'havia estat el patró tradicional, Sant Galderic, propicià l'aparició de diferents obres d'escriptors en llengua catalana que, tanmateix, fins al segle XIX no oferiren una biografia del sant d'extensió equiparable a la que tenien les castellanès. Una de les obres escrites en català que assolí més popularitat fou la que es publicà a Vic l'any 1843³⁷, de la qual, en la mateixa època, també se n'imprimiren dues edicions a Manresa. En els paràgrafs següents, en descriure les escenes esculpides en la predel·la del retaule de Sant Julià de Vilatorrada, reproduïrem alguns textos de l'esmentada edició vigatana.

En el relleu situat a l'esquerra de la predel·la es pot veure Sant Isidre agenollat davant d'una capella i, prop d'ell, un àngel que llaura la terra amb una parella de bous. L'escena simbolitza l'ajut que el pagès rebia del Cel per tal que, mentre es dedicava a l'oració, no quedés sense fer la feina que, com a assalariat que era, tenia l'obligació d'enllestir. L'obra publicada a Vic a la qual abans hem fet referència explica aquest aspecte de la vida del sant amb les següents paraules: «se llevava molt dematí y, antes de ocuparse en lo treball del camp, visitava las iglesias de Madrid, oñia missas y se encomenava a Déu, empleant molta part del día en oració; pero encara que anava tart al treball, [...] al vespre se trobava que havia fet molt, pues que los àngels llauravan per ell, y li ajudavan». En el relleu que comentem, Pau Costa posà a la mà esquerra del sant —i també a la de l'àngel— una agullada, eina que més aviat s'associa amb Sant Galderic que amb Sant

35. Lope de Vega escrigué, entre 1599 i 1622, un poema i tres comèdies sobre Sant Isidre: *Poema castellano de Isidro*, *San Isidro labrador de Madrid*, *La niñez de San Isidro* i *La juventud de San Isidro*.

36. L'obra de Jaime Bleda es titula *Vida y milagros del glorioso San Isidro el labrador, hijo, abogado y patrón de la real villa de Madrid, por Juan Diácono, arcediano de la misma villa* [...] i fou publicada a Madrid l'any 1622.

37. *Compendi de la vida y miracles del glorios Sant Isidro llaurador, patró de la heroica vila de Madrid*, Vic, 1843. Els tres fragments d'aquesta obra reproduïts més endavant es troben a les ps. 3, 13 i 9, respectivament.

Esquerra

Centre

Dreta

Escenes de la vida de Sant Isidre en la predel·la del retaule dedicat a aquest sant en l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada.
(Fotografies de l'autor)

Isidre, el qual sol representar-se amb una rella³⁸. La presència de l'agullada a la mà del sant madrileny pot interpretar-se com la persistència en les imatges del nou patró d'un atribut propi del tradicional.

El relleu del centre de la predel·la representa el miracle més conegut de Sant Isidre: el pagès clava l'agullada a terra i fa brollar un manantial per apagar la set del cavaller a qui serveix, el qual presència el prodigi amb actitud reverent (l'agullada que inicialment portava la figura de Sant Isidre ha desaparegut). Aquest miracle està descrit així en l'edició vigatana de la vida del sant: «una vegada lo seu amo, Joan de Vargas, havia anat a visitar las suas heretats, y tenint molta set per ser temps molt calorós, [demanà aigua] al seu masover Isidro, qui ab la sua acostumada caritat, [...] li assenyala ab lo dit un lloch, dientli que allí trobaria una font. Anà allí lo amo, y no trobant aygua cridà a Isidro dientli: *¿Ahont està la font? Per ventura vols fer burla de mi?* Anà allí Isidro ab la sua goyada [...] y donant ab ella un cop a una pedra com altre Moysès, digué: *Quant Déu voldrà exirà aigua viva*, y al instant surtí una font de aygua clara».

El relleu de la dreta fa al·lusió a l'amor que el sant sentia no solament pels seus semblants, sinó també pels animals. Representa Sant Isidre donant part del blat que porta a moldre a uns coloms que tenen gana. Aquest passatge de la vida del sant està descrit en el llibre anteriorment esmentat amb les següents paraules: «un dia molt rigorós de hivern, [mentre] anava al molí per a fer farina, vejà [...] multitud de coloms y, aparexentli que tenian fam, mogut de misericòrdia, netejà ab los peus y mans la terra, apartant la neu, y del blat que per la sua necessitat portava a mòdrer, ne tirà a terra molt perquè sel anassen a menjar. Un home que anava ab ell se enfadà molt, [...] tenint per despreci lo llansar tant blat, però al arribar al molí, se trobaren los sachs plens, com si no sen hagués tret gens, de què quedaren tots admirats y plens de un bon afecte y devoció ab Déu, obrador de tals miracles».

Una rèplica del retaule de Sant Isidre: el retaule de Sant Antoni de l'església parroquial de Torelló

Durant molts segles, la utilització d'una sola traça per construir més d'un retaule fou pràctica habitual entre pintors i escultors, sense que l'existència de diverses obres de característiques semblants en una mateixa població o en poblacions properes anés en detriment del bon nom de l'artífex ni del prestigi del comitent, ja que generalment no es valorava l'originalitat de la producció artística com es faria avui dia. Pau Costa seguí aquesta pràctica en diferents ocasions, tant a l'inici de la seva activitat com en els anys de maduresa, i la construcció del retaule de Sant Antoni de Pàdua de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló segons la mateixa traça que poc abans havia emprat per fer el retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, n'és el primer exemple conegut.

38. Joan VILARDELL I BAGUÉ, «Notícia de Sant Galdric, patró dels pagesos catalans, i del seu culte a Santa Llogaia, a la vall del Terri», *Cornellà de Terri, Pregons i estudis*, Cornellà de Terri, 1986, ps. 119 a 128.

L'any 1690, els torellonencs afiliats a la confraria de Sant Antoni de Pàdua acordaren emprendre la construcció d'un retaule dedicat al seu patró i, probablement després d'estudiar diferents ofertes, cridaren Pau Costa perquè es fes càrrec de l'obra. Tot fa pensar que, abans de tancar el tracte, l'escultor els mostrà la traça del retaule que aleshores estava a punt d'acabar a Sant Julià de Vilatorrada i, fins i tot, potser alguns confreres anaren a aquesta població per veure la materialització del projecte. Sens dubte, la proposta que els féu Pau Costa els agradà i, una vegada s'hagueren posat d'acord amb aquest sobre el preu del treball, passaren a formalitzar l'encàrrec.

Atès que no era possible afrontar el cost de l'obra amb els ingressos ordinaris de la confraria, les persones que tenien cura de la construcció del retaule recorregueren a organitzar rifes i a captar donatius dels devots benestants³⁹. Des de la fi del mes de juliol de 1690 fins als primers dies de 1693 aconseguiren reunir més de 200 lliures, de la qual quantitat destinaren 133 lliures a satisfer a Pau Costa l'import dels treballs d'escultura i 36 lliures, 1 sou i 9 diners a pagar al fuster torellonenc Genís Monsech⁴⁰ l'arquitectura del retaule, part de la fusta necessària per a la seva construcció i altres feines menors. Si bé ignorem la data exacta en què es lliuraren les esmentades quantitats a l'escultor i al fuster, sabem que l'obra avançà a bon ritme i que en el mes d'octubre de 1691 ja s'havia assentat almenys la meitat inferior del retaule, amb algunes de les imatges principals⁴¹. En el transcurs de l'any següent, el treball quedà completament enllestit i, el gener de 1693, tant Pau Costa com Genís Monsech ja havien cobrat la totalitat dels seus honoraris.

Característiques del retaule

El retaule de Sant Antoni de Pàdua, destruït l'any 1936, estava situat en el braç esquerra del transsepte del temple, recolzat en el mur que mira cap a la nau. Com queda dit, responia al mateix model que el retaule dedicat a Sant Isidre a l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada: sobre la taula de l'altar descansaven dues grades i, a continuació, en sentit horitzontal, s'alçava la predel·la, un cos únic presidit per la fornícula destinada a Sant Antoni i l'àtic; verticalment estava dividit en tres carrers, el central més ample que els laterals i aquests possiblement amb una lleugera projecció cap endavant.

39. Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Torelló, Confraries, Llibre dels comptes de la confraria de Sant Antoni de Pàdua (ref. arxiu 57), sense foliar. La informació continguda en aquest llibre fou emprada exhaustivament per Fortià Solà en la redacció de l'apartat dedicat a la confraria de Sant Antoni que figura en la seva història de Torelló (Fortià Solà, *Història de Torelló*, vol. II, Barcelona, 1948, ps. 159 a 162). Quan no s'indica el contrari, les dades relatives al retaule de Sant Antoni que donem a continuació procedeixen de l'esmentat llibre de comptes o de l'obra de Fortià Solà.

40. Genís Monsech es troba amb freqüència vinculat a Pau Costa, amb el qual col·laborà en diferents obres, entre elles el retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot, iniciat l'any 1704, i el retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló, construït entre 1706 i 1713.

41. AEV, Arxiu de la mensa episcopal, Visites pastorals, 1690-1693 (reg. 1.222), f. 440. L'acta estesa amb motiu de la visita realitzada a l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló el dia 18 d'octubre de 1691 permet deduir que en aquesta data ja estaven col·locades les imatges de Sant Antoni i de Sant Francesc Xavier. La primera presidia el retaule i la segona, com veurem més endavant, ocupava el compartiment central de la predel·la.

En la predel·la, els pedestals de les quatre columnes salomòniques que delimitaven els carrers del cos superior estaven decorats amb àngels músics, com en el retaule de Sant Isidre, però, a diferència del que succeeix en aquest, només hi havia relleus amb escenes de la vida del sant titular en els carrers laterals, mentre que l'espai central estava destinat a una imatge jacent de Sant Francesc Xavier, probablement oculta per una cortina en la fotografia que acompanya les presents línies. Per raó de l'escassa definició d'aquesta, no és possible veure amb detall l'escena que Pau Costa esculpí en el carrer de l'esquerra, si bé s'hi distingeix una forca formada per dos pals verticals units per un d'horitzontal i un personatge amb els braços girats cap al darrere; la presència de la forca i del mencionat personatge permet deduir que el relleu feia al·lusió a la miraculosa aparició de Sant Antoni a Lisboa per salvar la vida del seu pare, *acusat injustament d'assassinat* i a punt de ser executat; d'acord amb la tradició, en aquesta escena es representava el pare del sant amb les mans lligades a l'esquena i amb grillons als peus, i se situava una forca en segon terme. El relleu de la dreta, visible amb més claredat en la fotografia, representava Sant Antoni en el moment d'oferir l'hòstia consagrada a un ase, que, segons la llegenda, s'agenollà davant del sant i rebutjà la civada que li donava el seu amo, un heretge que, a tall de mofa, havia promès convertir-se si l'ase adorava el sagrament i despreciava el menjar.

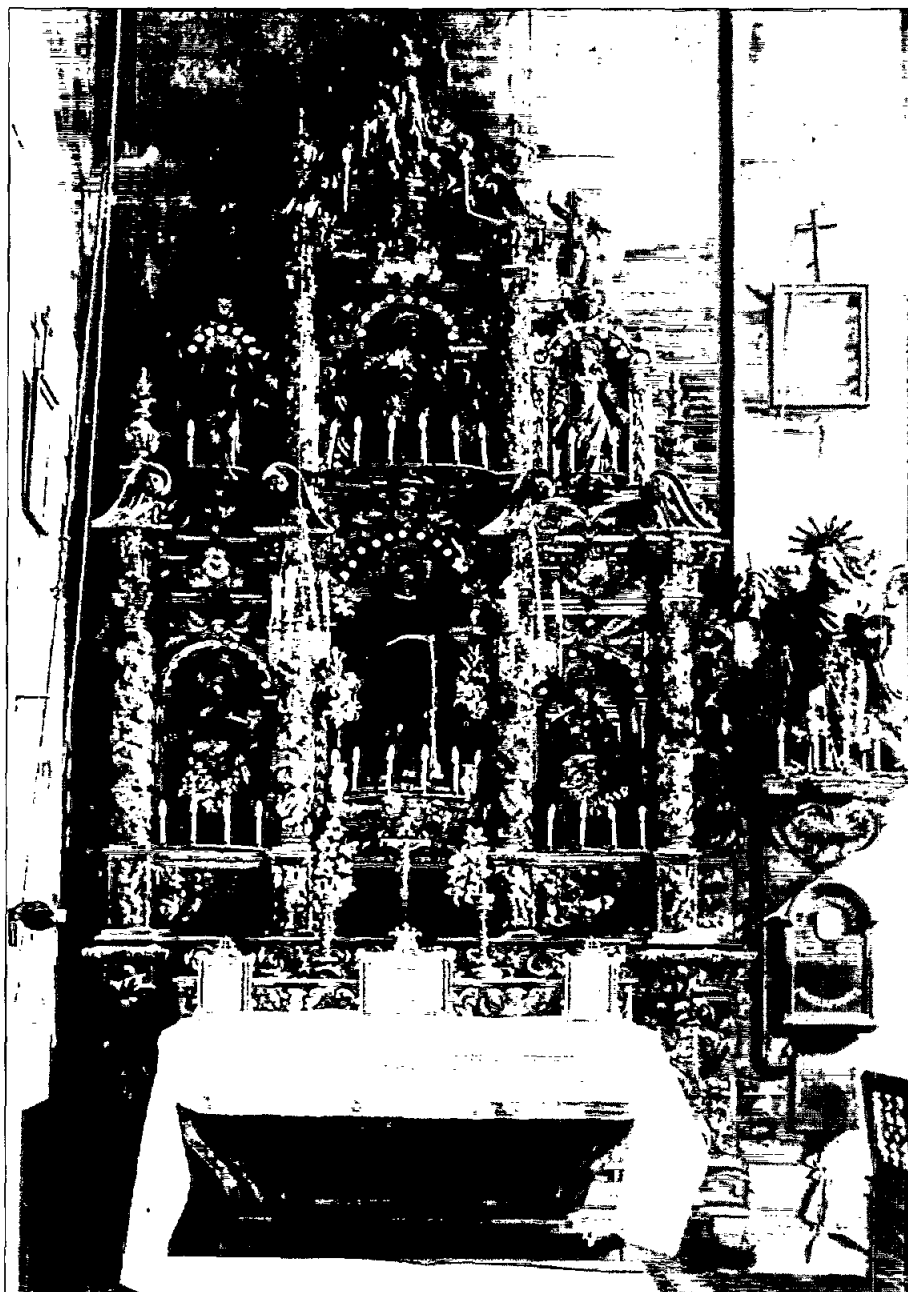
El cos del retaule tenia la imatge de Sant Antoni de Pàdua en la fornícula central i, en les fornícules laterals, les imatges de dues santes: a l'esquerra, una santa difícil d'identificar i, a la dreta, una santa màrtir que podria ser Santa Margarida⁴². L'estructura arquitectònica que envoltava les tres fornícules repetia fidelment la del retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada i els elements decoratius eren també molt semblants als d'aquell retaule. Pel que fa a aquests elements, cal només observar els angelets, ocells, raïms i pàmpols que adornaven les columnes salomòniques.

A l'àtic, la fornícula central allotjava la imatge d'un sant anacoreta, probablement Sant Jeroni⁴³, i a les fornícules laterals hi havia les imatges de dues santes amb atributs que la fotografia no permet distingir, una d'elles potser Santa Cristina⁴⁴. Com en el cos inferior, l'estructura i la decoració eren molt semblants a les del retaule de Sant Isidre, si bé el retaule de Sant Antoni estava rematat amb més riquesa. Destacaven especialment els dos angelets que coronaven les fornícules laterals i, sobretot, la gran imatge de Sant Quirze i Santa Julita situada entre les dues volutes formades pel frontó partit que rematava la fornícula central.

42. La creu i la palma del martiri fan pensar amb Santa Margarida, tot i que per confirmar que es tractava d'aquesta santa caldria saber si als peus de la imatge hi havia un drac, que és el seu atribut més característic; la fotografia del retaule que s'ha conservat no permet observar aquest detall.

43. Si bé en la fotografia del retaule s'intueix la figura d'un sant anacoreta colpejant-se el pit amb una mà i sostenint un crucifix amb l'altra, no es pot determinar si l'escultor disposà en algun lloc els atributs propis de Sant Jeroni: el lleó i el capell cardenalici. Atesa aquesta impossibilitat, cal admetre que la imatge podria representar un altre anacoreta, com, per exemple, Sant Onofre.

44. Fortià SOLÀ, *Història...*, p. 161, esmenta que en el retaule hi havia la imatge de Santa Cristina, però no indica quina posició ocupava.

Retaula de Sant Antoni de Pàdua, de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló.
(Fotografia: Arxiu Pujol, Torelló)

Treballs de Pau Costa a l'església parroquial de Vilalleons

L'historiador Fortià Solà, en la seva monografia sobre el santuari de Puig-l'agulla publicada l'any 1916, donà a conèixer la intervenció de Pau Costa en la construcció del retaule del Roser de l'església parroquial de Vilalleons, obra començada l'any 1663 pel fuster vigatà Josep Albanell⁴⁵ i que, afortunadament, encara avui es pot veure en una de les capelles laterals de l'església.

Atès que Fortià Solà tingué accés a documentació ara il·localitzable, hem de lamentar que no fes menció de la data en què Pau Costa treballà en l'esmentat retaule, data que necessàriament cal situar molt després que Josep Albanell donés per acabada l'obra l'any 1664. Com veurem tot seguit, a partir de 1692 es poden documentar diversos encàrrecs fets pel rector i els obrers de Vilalleons a Pau Costa; tanmateix, la informació de què disposem no permet determinar si l'actuació de l'escultor en el retaule del Roser tingué lloc en aquest any —i, per tant, dins el període que aquí estudiem— o en anys posteriors. Tan sols podem suposar que fou anterior a 1713, any en el qual Jaume Madriguera, de Taradell, daurà l'arquitectura i l'escultura del retaule i pintà els quinze misteris que adornen la predel·la i el primer cos, així com els tres quadres que figuren en el cos superior⁴⁶. Per altra banda, l'observació de l'obra permet deduir que la intervenció de Pau Costa —amb independència de la seva data— tingué escassa importància, ja que l'estil del retaule és el propi de mitjan segle XVII, molt diferent del de l'escultor.

Amb més aproximació es pot situar la data d'un seguit de petits treballs que Pau Costa inicià l'any 1692 o abans, i que no acabà fins als primers anys del segle XVIII⁴⁷. El dia 15 de juny de 1692, el rector i els obrers de Vilalleons entregaren a l'escultor 25 lliures en paga d'aquests treballs, una part dels quals encara no havia realitzat. De la quantitat esmentada, 3 lliures corresponien al preu d'una imatge de la Verge destinada a una bacina d'almoines i les restants 22 lliures, al preu del marc d'un quadre de Sant Joan que s'havia de col·locar prop de les fonts baptismals, d'una capelleta per a Sant Isidre i també d'una corona i dos lleons fets per incorporar a la imatge de Santa Maria de Vilalleons. Amb la darrera quantitat, també se satisfecia a l'escultor el preu de quatre peces que faria més endavant: dos cancelobres i dos crucifixos, un per al púlpit i l'altre per al sagrari, valorats en 6 i 4 lliures, respectivament.

Passà molt de temps abans que Pau Costa no començà a entregar les peces que devia. De tant en tant, el rector anotava a continuació del rebut que l'escultor havia signat, allò que encara estava pendent de lliurament. La primera d'aquestes anotacions la féu el dia de la signatura del rebut; la segona, el mes de juny de 1697, i la tercera el mateix mes de 1702. En fer les dues últimes anotacions,

45. FORTIÀ SOLÀ, *Nostra Senyora de Puiglagulla, monografia històrica*, Vic, 1916, p. 70. Antoni Pladevall recull la notícia en el seu llibre sobre Puig-l'agulla i Vilalleons, però aclareix que la intervenció de Pau Costa hauria d'haver tingut lloc molts anys després que Josep Albanell enllestís l'obra (ANTONI PLADEVALL I FONT, *Puig-l'agulla i Vilalleons. Un santuari i una parròquia mil·lenària*, Barcelona, 1994, p. 35). El document en què es basà Fortià Solà es trobava en l'arxiu parroquial de Vilalleons, posteriorment traslladat a l'AEV; en l'actual emplaçament de l'arxiu, no ha estat possible localitzar el document esmentat.

46. AEV, *Arxius parroquials, Vilalleons, Vària s. XVI-XX (ref. Q-2): contracte de data anterior a 30 abril 1713 i rebut d'aquesta data*.

47. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 3.

també consignà que havia venut a Pau Costa 30 quarteres de mestall per un import de 81 lliures, quantitat que fins al moment de fer dites anotacions no li havia estat abonada.

Quan el 24 de febrer de l'any 1700 el rector i els obrers de l'església parroquial de Vilalleons contractaren la dauradura del retaule major amb Jaume Madriguera, de Taradell, i Josep Crusells, de Barcelona, aprofitaren per incloure en el pacte diverses peces d'escultura que, com el retaule, era necessari daurar, entre elles totes les que anys enrere havien encarregat a Pau Costa, fins i tot les que aquest encara no havia lliurat⁴⁸.

Malgrat que de la documentació conservada es podria deduir que Pau Costa defraudà la confiança que el rector i els obrers de Vilalleons dipositaren en ell pagant-li anticipadament una part important del seu treball, és possible que circumstàncies que ara desconeixem expliquessin l'aparent manca de serietat de l'escultor. Suggereix tal possibilitat el fet que l'any 1700, quan el rector i els obrers encarregaren al fuster vigatà Vicenç Riquer la decoració de les fonts baptismals⁴⁹, consignaren en un paràgraf del contracte que els treballs d'escultura podria fer-los Pau Costa. Si, com indiquen els documents, l'escultor no havia complert el compromís adquirit anys enrere, difícilment el rector i els obrers continuarien fent-li encàrrecs llevat d'existir alguna raó que justificués la seva actitud. Sembla que, en aquesta última ocasió, l'escultor novament acceptà de fer la feina i que, altra vegada, passà molt de temps abans no la lliurà, especialment pel que fa a un parell de canelobres de set o vuit pams d'alçada que el mes de maig de 1702 encara no havia enllestit, tot i que Vicenç Riquer s'havia compromès a tenir acabada l'obra el mes de setembre de l'any 1700.

No fou fins al 1703 quan Pau Costa entregà els crucifixos destinats al púlpit i al sagrari que havia cobrat l'any 1692. Tot seguit les dues peces foren encarnades i daurades, i, finalment, a principi del mes de setembre, es col·locaren en el lloc que tenien preparat des de feia més d'onze anys. No consta en quina data l'escultor enllestí el primer parell de canelobres, que també havia cobrat l'any 1692, ni quan liquidà les 81 lliures que devia al rector per la venda de mestall. Igualment desconeixem si executà els treballs d'escultura necessaris per a la decoració de les fonts baptismals, que Vicenç Riquer, amb la col·laboració de Pau Costa o sense, deixà acabada l'any 1704.

---

48. AEV, Arxius parroquials, Vilalleons, Vària 1073-1837 (ref. Q-1) i Manual 1661-1705 (ref. R-5): 24 febrer 1700. Curiosament, en el text del contracte s'especifica que Jaume Madriguera i Josep Crusells han de prendre per model el retaule de Sant Isidre que, com hem vist, Pau Costa havia fet anys enrere a l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada: «ab pacta també que dita obra de dit altar major y demás cosas sia a imitació y conforme la de Sant Isidro de la parroquial de Sant Julià [...], computantla ab ella los visors o judicadors». Val la pena recordar que, en tractar d'aquest retaule, hem indicat que també fou posat com a model de la dauradura del retaule del Sant Crist de la mateixa església de Sant Julià de Vilatorrada, contractada l'any 1692 amb Agustí i Francesc Basil.

49. AEV, Arxius parroquials, Vilalleons, Vària s. xv-xix (ref. Y-1): 29 agost 1700 (contracte), 27 maig 1702 (ampliació de termini) i 8 maig 1704 (relació de treballs pendents). En el contracte es pot llegir que Vicenç Riquer «se valdrà de cert fadrí y mestre, com lo senyor Pau Costa o [Joan Francesc] Morató, per fer tota la ascultura». En l'ampliació de termini es torna a esmentar la possibilitat que Pau Costa col·labori amb el fuster.

Matrimoni de Pau Costa amb Teresa Cases

El matrimoni de Pau Costa amb Teresa Cases, filla del mestre de cases vigatà Pere Cases, tanca allò que hem considerat el període de joventut de l'escultor. El dia 6 de juliol de 1692, un temps abans que se celebrés la cerimònia eclesiàstica, es formalitzaren els capítols matrimonials mitjançant els quals Pere Cases concedia a la seva filla una dot de 455 lliures i 10 sous, més l'acostumat aixovar i algunes joies; Pau Costa, per la seva part, oferia 150 lliures a Teresa Cases en concepte de creix o donació per noces⁵⁰. El mestre de cases es comprometia a satisfer l'import total de la dot en dos terminis: el primer, de 105 lliures i 10 sous, el dia que se celebrés el casament, i el segon, de 350 lliures, sis mesos després. La darrera quantitat la ingressaria en el dipòsit de l'església de la Pietat o del capbreu major de la seu, amb la condició que Pau Costa i la seva esposa només la poguessin extreure per destinar-la a la compra d'una casa o d'un terreny.

Els capítols matrimonials s'estengueren davant d'un notari vigatà en absència de Teresa Cases, que no acudí a signar el document fins al dia 8 de novembre, quan ja era l'esposa de Pau Costa. El mateix dia i davant del mateix notari, l'escultor i Teresa Cases signaren una àpoca a favor del pare d'ella en la qual reconeixien que aquest els havia entregat 155 lliures i 10 sous a compte del total de la dot⁵¹. El pagament excedia en 50 lliures l'import promès en els capítols matrimonials, quantitat que Pere Cases probablement deduí del segon termini, el qual ignorem quan fou abonat, ja que en la data prevista no consta el seu ingrés ni en el dipòsit de la Pietat ni en el del capbreu⁵².

No estem en condicions de determinar si l'enllaç de Pau Costa amb la filla de Pere Cases vingué a cloure un acord de col·laboració professional prèviament existent entre ambdós mestres o si aquesta col·laboració s'instaurà per raó del vincle familiar establert amb el matrimoni. En qualsevol cas, l'associació entre gendre i sogre que els documents comencen a posar de manifest vers el 1692 fou decisiva per a l'evolució de l'activitat professional de Pau Costa, que en aquell moment no passava de ser un modest escultor d'àmbit local mentre que Pere Cases era un emprenedor mestre de cases integrat en un grup d'artífexs que, gràcies a les seves bones relacions amb l'estament militar, tenien fàcil accés a moltes de les obres de defensa que s'empenien en el Principat.

50. AEV, Arxiu notarial, not. Josep Comes, Capítols matrimonials 1688-1695 (reg. 450), núm. 19. Document citat per Jaime MARQUÉS CASANOVAS, «Pedro Costa Casas...».

51. AEV, Arxiu notarial, not. Josep Comes, man. 1692 (reg. 417), ff. 292 i 292v^o (en el document s'esmenta dues vegades la quantitat pagada per Pere Cases: la primera vegada el notari consignà 150 lls. i 10 ss., i la segona, 155 lls. i 10 ss.; ens hem inclinat per la segona xifra). Document citat per Jaime MARQUÉS CASANOVAS, «Pedro Costa Casas...».

52. Entre novembre de 1692 i octubre de 1696 —mes en el qual, com veurem més endavant, morí Pere Cases—, ni en els llibres de dipòsits de l'església de la Pietat (AEV, Arxiu de la Pietat, regs. 123 i 124) ni en els del capbreu (AEV, Arxiu del capbreu de la seu de Vic, regs. 181, 182, 183, 192 i 193) consta que el mestre de cases fes cap ingrés destinat a pagar la dot de la seva filla.

Transcendència de l'associació de Pau Costa amb Pere Cases per l'obra futura de l'escultor

Quan Pau Costa i Teresa Cases contragueren matrimoni, Pere Cases s'acostava als 45 anys d'edat i ja havia pres part en nombroses obres d'importància, tant a Vic com a altres indrets de Catalunya. A Vic, com hem vist anteriorment, entre 1675 i 1679 havia portat a terme la construcció del convent de Sant Josep, iniciada anys enrere per un altre mestre de cases. A la mateixa ciutat, s'havia fet càrrec de diferents treballs a la Catedral, especialment des que l'any 1681 havia aconseguit la plaça de mestre de cases del capítol⁵³. L'any 1683, també a Vic, els pares dominicans li havien encarregat la construcció del creuer de la seva església, obra que durant més de deu anys el mantingué ocupat esporàdicament⁵⁴. En l'esmentat any 1683 havia aconseguit el permís del rei per emprendre treballs d'escultor, fuster i mestre de cases a qualsevol població del Principat⁵⁵, privilegi que li havia estat concedit atesa la perícia demostrada en la construcció de diverses instal·lacions militars. Tot seguit, fent ús de la concessió reial, havia treballat a Barcelona i en altres poblacions del Principat on l'estat de les fortificacions feia necessària una intervenció important, com Castellfollit de la Roca i Berga. L'any 1691 s'havia traslladat a Girona per realitzar diverses obres en les muralles de la ciutat⁵⁶, aleshores objecte d'un ambiciós pla de millores, i aquell mateix any havia rebut del bisbe Miquel Pontic l'encàrrec de construir la gran escala d'accés a la Catedral⁵⁷, treball que compartí amb alguns mestres de cases gironins, com Joan Alesma i Esperança i Bartomeu Soriano.

L'any 1693, quan Pau Costa ja formava part de la família de Pere Cases, aquest emprengué, també a Girona, la construcció del baluart de Sant Agustí, novament amb la participació d'alguns mestres de cases locals⁵⁸. Poc després treballà en la reparació de les muralles i el castell d'Hostalric⁵⁹, obra que no pogué acabar per raó de la seva mala salut. Des de temps enrere, Pere Cases patia una greu malaltia que, avançat l'any 1696, l'obligà a abandonar progressivament la feina i a romanre en el seu domicili de Vic, on li arribà la mort a mitjan mes d'octubre de l'esmentat any⁶⁰.

És inqüestionable que la destacada posició que Pere Cases ocupava entre els professionals de la construcció de diferents poblacions catalanes i la seva partici-

53. AEV, Arxiu capitular, Obra de la seu, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich*, 1674-1701 (ref. armari 3/25), diverses anotacions.

54. AEV, Arxiu notarial, not. Francesc Coromina, man. 1683 (reg. 643), ff. 119 a 120vº: 13 maig 1683 (contracte), i not. Francesc Coromina i Sallés, man. 1694 (reg. 569), ff. 2 i 2vº: 27 desembre 1693 (àpoca final).

55. Arxiu de la Corona d'Aragó, Consell d'Aragó, registre 87, ff. 300vº a 302vº: 30 gener 1683 (referència extreta del fitxer del senyor Josep M. Madurell, conservat a l'AHPB).

56. Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, Manual d'acords, 1691, fol. 78vº a 81: 23 gener 1691.

57. Arxiu Històric de Girona (des d'ara citat com AHG), Notarials, Girona-8, not. Pere Rosselló, man. 1691 (reg. 520), sense foliar: 4 març 1691.

58. AHG, Notarials, Girona-8, not. Pere Rosselló, man. de la Catedral, 1693-1687 (reg. 568), sense foliar: 24 abril 1693.

59. Vegeu la nota 62.

60. AEV, Arxiu del capbreu de la seu de Vic, *Llibre de sepultures*, 1695-1697 (reg. 366): 17, 20 i 22 octubre 1696 (*extremunció, sepultura i novenal*).

pació en obres entorn de les quals giraven molts interessos resultaren beneficioses per a Pau Costa tan bon punt la col·laboració entre ell i el seu sogre s'intensificà. L'evolució que el treball de Pau Costa experimentà en els darrers anys del segle XVII fa palesa la incidència de la figura de Pere Cases en diferents aspectes de la vida professional de l'escultor, com poden ser l'augment del nombre i la importància dels encàrrecs que arribaven al seu taller, la inclusió de les obres de construcció entre les seves activitats i l'ampliació de la seva àrea d'actuació més enllà de la zona d'influència directa de Vic.

En primer lloc, sabem que en diferents ocasions Pere Cases encarregà al seu gendre la realització de peces d'escultura destinades a complementar les construccions que ell portava a terme, la qual cosa repercutí, bé que potser d'una forma modesta, en un augment de l'activitat del taller de Pau Costa. En aquesta línia de col·laboració podem mencionar la participació de l'escultor en els treballs que, en dates que desconcixem, Pere Cases executà en el convent de Santa Teresa, en el palau episcopal i en el domicili del canonge Alsina, tots a la ciutat de Vic⁶¹. També sabem que Pere Cases associà Pau Costa en alguns dels negocis que emprengué en els darrers anys de la seva vida, probablement en aquells que tenien més envergadura. En el terreny de les construccions militars, per exemple, consta que l'escultor intervingué personalment almenys en els treballs de reparació de les muralles i el castell de Hostalric, en els quals ambdós mestres estaven ocupats quan Pere Cases morí⁶². Abans que això succeís, sembla que Pau Costa i el seu sogre preparaven conjuntament algun projecte d'importància, que l'escultor portà endavant quan Pere Cases faltà. A la fi de 1696, menys de dos mesos després de la mort del mestre de cases, se signà a Barcelona un contracte per realitzar diverses obres de fortificació a la muntanya de Montjuïc, obres que havien d'estar a càrrec d'una companyia encapçalada per l'escultor Francesc Santacruz i formada, entre altres, per Pau Costa, tal vegada amb el percentatge de participació inicialment assignat a Pere Cases⁶³. L'any 1697, també a Barcelona, novament Pau Costa s'integrà en una companyia encapçalada per Francesc Santacruz, aquesta vegada constituïda per construir el baluart del portal de Tallers⁶⁴.

Pel que fa a l'expansió de l'activitat de Pau Costa cap a poblacions allunyades de Vic, tot indueix a pensar que, en més d'un cas, l'escultor seguí la trajectòria traçada per Pere Cases amb els seus treballs de construcció. És fàcil suposar que el mestre de cases, a través de les persones que tractava en les poblacions on acudia amb regularitat, tenia coneixement de les obres d'escultura que les institucions d'aquestes poblacions planejaven de fer. Fou probablement gràcies a les relacions que el mestre de cases mantenia a Berga amb motiu de la seva intervenció en els treballs iniciats l'any 1691 en el recinte fortificat de la vila que Pau

61. AEV, Arxiu de la vegueria de Vic, Processos civils, 1700, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, contra Margaretam Casas, viduam, uxorem relictam Petri Casas, quondam, magistri domorum, civis Vici*.

62. AHPB, not. Antoni Navarro, man. 1697, ff. 175 a 176: 7 maig 1697. En aquest document, la vídua de Pere Cases paga a Pau Costa part de la quantitat que li correspon pel treball que el seu difunt marit i ell havien fet a Hostalric.

63. AHPB, not. Francesc Busquets, menor, man. 1696, ff. 138 a 142vº: 12 desembre 1696, i not. Anton Navarro, man. 1697, ff. 39 a 40: 26 gener 1697.

64. AHPB, not. Antoni Navarro, man. 1697, ff. 212 a 213 i dues fulles sense numerar: 10 juny 1697.

Costa començà a rebre encàrrecs d'aquesta població i dels seus voltants⁶⁵. La primera obra de l'escultor que ha estat possible documentar en la zona és el retaule major del santuari de Corbera, el contracte per a la construcció del qual fou signat davant d'un notari berguedà la primavera de l'any 1693⁶⁶. També vers el 1693 sembla que es pot situar la presència de Pau Costa a Girona per treballar en el retaule que inaugurà la llarga llista d'obres que l'escultor executà en aquesta ciutat. Si bé desconeixem la data exacta en què això ocorregué, existeixen suficients indicis per creure que coincidí amb l'època en què Pere Cases treballava a l'escala de la Catedral, la qual cosa suposaria que l'inici de l'activitat de Pau Costa a l'esmentada ciutat hauria tingut lloc en una data bastant anterior a la que proposen la majoria d'autors. Fos com fos, l'escultor ja havia treballat en el que s'acostuma d'anomenar «retaule de Sant Francesc» abans que l'any 1696 morís Pere Cases⁶⁷ i tot fa pensar que fou per mitjà d'ell que aconseguí l'encàrrec. En els anys successius, tant Berga com Girona serien dos focus de treball molt importants per a Pau Costa, particularment Girona, on, a més, es dona la fel·liç circumstància que s'han conservat fins als nostres dies moltes de les obres que hi realitzà l'escultor.

El seguit de canvis que l'activitat de Pau Costa experimentà a partir de 1692 posen de manifest que aquest any fou decisiu en la vida de l'escultor. Coincidint amb l'entroncament amb la família de Pere Cases, Pau Costa deixà enrere un període que professionalment s'havia caracteritzat per l'execució d'obres menors a Vic i a la seva comarca i n'inicià un altre en el qual es convertí en un dels escultors més sol·licitats de Catalunya, amb una capacitat de producció i una qualitat artística que han fet que en l'actualitat la seva obra sigui una de les més valorades del nostre barroc.

---

65. Carles DORICO [I ALUJAS], «L'escultor Pau Costa a Berga i la seva comarca», *D'Art*, núm. 20, Barcelona, 1994, ps. 295 a 324. El 22 d'octubre de 1691, el mestre de cases gironí Joan Alesma i Esperança aconseguí en subhasta pública l'assignació de diverses obres que s'havien de fer en les fortificacions de Berga. Aquest mestre de cases sovint compartia la feina amb Pere Cases, cosa que sembla que també féu en aquesta ocasió. La presència de Pere Cases a Berga, probablement per treballar al costat de Joan Alesma i Esperança, es pot documentar l'any 1693, quan vengué algunes bigues i altres materials al prevere encarregat de la construcció de l'orgue de l'església parroquial de la vila (Arxiu Parroquial de Berga, *Compte de la fàbrica del orga y cadireta*, caixa Orgue).

66. Bonaventura RIBERA RIBÓ, *Monografia històric-descriptiva del santuari de Madona de Corbera*, Barcelona, 1926, p. 31

67. AEV, Arxiu de la vegueria de Vic, Processos civils, 1700, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, contra Margaretam Casas, viduam, uxorem relictam Petri Casas...* En aquest procés es diu textualment que Pau Costa féu «lo retaule de Sant Francesch» a la ciutat de Girona, notícia que fou recollida per J. F. Ráfols (*Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, vol. I, Barcelona, 1951, p. 295), Eduard Junyent («L'escultor vigatà...») i altres autors. Malgrat la citació documental, creiem que l'esmentat retaule, si bé tenia com a destí l'església del convent franciscà, difícilment seria el retaule major i, per tant, no estaria posat sota l'advocació de Sant Francesc. És probable que es tractés del retaule d'un altar lateral, sufragat per algun devot.

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

Notícies sobre la infància i joventut de Pau Costa incloses en un text que descriu les obres fetes en el convent de Sant Josep de Vic entre els anys 1671 i 1679.

Últimament, és de advertir que treballà en casa y del ofisi de fuster y com a aprenent per espai de dos anys enters Pau Costa, també de Vich, lo qual avia ya estat en casa per escolà tot lo trienni del pare fra Francisco de la Asunció, y per tenir un natural molt bó, éser fiat y amich de treballar, se li enseñà de llegir, escriurer y les quatre regles de contar, y com sabés també molt de dibux y no tingués para ni mara ni altra anparo que la providència de Nostre Señor, lo pare prior lo posà per aprenent de escultor en Manrresa, en casa de mestre Suñer, per a pagarli lo bé que avia servit lo temps que avia estad en lo convent. Comensà son aprenentatge per lo mes de maig de 1678 ab obligasió de averi de estar sis anys, dich 6 anys.

AEV, Arxiu del convent dels carmelitans descalços de Vic (Sant Josep). Llibre de l'obra, 1675-1679, ff. 88 a 104: relació escrita l'any 1679.

DOCUMENT 2

Sant Julià de Vilatorça, 28 d'octubre de 1690

Pau Costa confessa haver rebut 150 lliures de Francesc Puigsech, pagès de Sant Julià de Vilatorça, per la construcció del retaule de Sant Isidre de l'església parroquial d'aquesta població.

Sit omnibus notum quod nos, Pau Costa, auscultor sivitatis vicensis, confiteor et recognosco vobis, Francisco Puigsech, agricula Santi Iuliani de Vilatorça, diocesis vicensis, quod solvistis mihi realiter et de facto diversis solucionibus sentum quinquaginta libras moneta barcelonesa, et sunt pro solutione illius altaris quod fessit in ecclesie Santi Iuliani de Vilatorça vocati Santi Isidri.

Et ideo, renuntiando excepsioni, *et cetera.*

Modus solucionis talis fuit et est quod solvistis nobis dictas centum et quinquaginta libras numerando in nos et testium presentia.

Et ideo, renuntiando acceptioni pecunia non numerata, non abita et non recepta, dolo, malo accionique in factum homnesque alii iuri, racioni et consuetudini his obviantibus, quovismodo facimus vobis presens apocha instrumentum et pactum firmicimum de ulterius non petendo et de non agendo, estipulacione solemnii in manu et pose notarii infrascripti.

Actum est hoc in paroquie Santi Iuliani de Vilatorça, die vigessima octava octobris anno millecimo sexcentecimo nonagesimo.

Sic++num Pauli Costa qui hic laudo, iuro, *et cetera*.

Actum est hoc in parochia Sancti Iuliani de Vilatorra, diocesis vicensis.

Testes sunt Franciscus Tries, commorans in rectoria, et Sagismundus Casassas, figulus Sancti Iuliani de Vilatorra, diocesis vicensis.

AEV, Arxius parroquials, Sant Julià de Vilatorra, Manual 1690-1725 (ref. R-56), ff. 1 i 2.

DOCUMENT 3

Vilalleons, 15 de juny de 1692

Pau Costa reconeix haver rebut 25 lliures del rector i els obrers de l'església parroquial de Santa Maria de Vilalleons per la realització de diferents treballs d'escultura destinats a dita església.

Dich y fas fe jo, Pau Costa, scultpor de la ciutat de Vich, que tinch rebut del reverent Francesch Reig, rector de la parroquial iglésia de Santa Maria de Vilalleons, bisbat de Vich, y de Salvi Lleopart y Casadevall, y de Jaume Vilar del Bosch, obrers de dita iglésia, vint y sinch lliuras, dich 25 lls., las tres per una Nostre Senyora ab dos llaonets per aplegar las pabordessas, y las 22 per anllistonar y adornar lo quadro de Sant Joan y, *et cetera*, de las fonts baptismals, per dos imatjes de Christo Senyor Nostre, una per la trona y altre per devant del sacrari, per la capelleta del gloriós Sant Isidro, corona imperial de Nostre Senyora de Vilalleons y per fer també y fabricar dos llaons als peus de Nostre Senyora predita de Vilalleons y dos canalobreras, y per ésser la veritat que tinch rebudas las preditas 25 lliures, fas la present rabuda vuy als 15 de juny 1692.

Es ver lo demunt dit,
Pau Costa, escultpor

Axí mateix diem y fem fe nosaltres, predits Francesch Reig, rector, y Salvi Lleopart y Casadevall y Jaume Vilar, obrés, que tenim rebut totas las sobra ditas cosas accepto las dos imatjes de Christo Senyor Nostre, *et cetera*, avaluades la una a 6 lliures y l'altra a 4 lliures ni ditas dos canalobreras.

Item, als primers de juny 1697 encara no tenim entregadas ni rebudas ditas dos imatjes y canalobreras, com tampoch ni las 81 lliures de las 30 corteras de mastall li vení jo, Reig, rector, a dit Costa a rahó 2 lliures 14 sous, ni en lo juny de 1702.

Al marge:

Las dos imatjes de Christo Senyor Nostre ja las té lo daurador, lo qual ja las ha entregadas ha esta parroquial de Vilalleons avuy als 5 de setembre de 1703.

AEV, Arxius parroquials, Vilalleons, Comptes i factures, 1684-1723 (ref. K-2).